

ÁCS MARGIT

Munkás, paraszt, értelmiség munkaverseny lázában ég!

AGITATÍV ANTOLÓGIAKÖLTÉSZET MAGYARORSZÁGON, 1945–1956

A fiatalok láthatólag megelégtették, hogy hullákat őrzünk a gardróbban. Természetesen L. Simon László, aki a szóban forgó antológiát szerkesztette, és Buda Attila, aki a filológusi-történeti szállítólevelet adta hozzá, jól tudja, hogy nem csak ez az egy hulla oszladozik irodalmi emlékezetünk mélyére rejtve. Jól mondom: emlékezetünk, hiszen e versek és verselmények nagy részét nem a feledés homályából kellett előbányászni. Nagyon is számon tartotta mindkét mai politikai tábor némelyikük meglétét. Például **Eörsi István** Sztálin-versével nap mint nap találkoztam 1990 táján, tavaly pedig olyan magánleveleket kaptam, amelyeket pártvonzalmamra való tekintettel a levélíró célzatosan egy Csoóri Sándor Rákosit köszöntő verséről készült gépiratos másolat hátlapjára írt. Nagy László fiatalkori vonalasságát is sokan felemlegették az elmúlt évtizedben, Zelk „hálaénekére” a minap hivatkozott egy emigráns író a Kortárs általam szerkesztett rovatában. Nem folytatom hasonló példákkal, ennyi is elég ahhoz, hogy indokolja az „igen”-t, amit a könyv bemutatására való felkéréskor mondtam.* Arra gondoltam, hogy bár voltak korábban is kezdeményezések e korszak jellegzetes irodalmi torzszülöttjeinek lajstromozására (főleg a nyugati emigrációból néhányan, például Sárközi Mátyás, Czigány Lóránt végeztek efféle munkát szatirikus hajlamaiknak megfelelően), egy ilyen antológia – az ezt követő számos, más műfajból készülttel kiegészülve – végre megakadályozhatja talán ezen írásművek démonizálását, megakadályozza, hogy bármikor suttyomban elő lehessen rángatni őket, akár még közönséges magánutalattól is inszINUÁlni lehessen velük szerzőiket.

A szégyellt titok feltárása a pszichológiában köztudottan a gyógyítás eszköze. S gyógyít is, feltéve, hogy jól bánnak vele. Pozsgay Imre két hónapja, a *Szárszó Budapest* konferencián azt mondta: ha a maga idején, a rendszerváltozás kezdetén megtörténik az elszámolás a pártállami múlttal, ma nem rezzenne össze az ország fele arra a szóra, hogy kommunista. Megragadt ez a megállapítás. Mindeddig csak a magam, a magunk súlyosan sértett igazságérzetével gondolkodtam az elszámolás elmaradásáról, sose jutott eszembe, hogy én még csak megvagyok így, nélküle, de nekik, akik többségükben nem is főbenjáró bűnöket követtek el, csak amolyan kicsinyes hivatalnoki visszaéléseket, kínos teher lehet a szorongás emlékezetük zárványaitól, immáron a katarzis reménye nélkül. Persze nem mindegyiküknek. Jócskán vannak, akiknek kedvére, megnyugvására szolgált az ádáz védelem, amelyben a demokrácia égisze alatt Nyugatról is s országon belül is részesültek. Ezek épp azok, akik a legnagyobb felelősséget kellene viseljük a bukott rendszer kártevéséiért és bűneiért, azonban ahogy annak, úgy ennek a rendszernek is magabiztos haszonélvezői lettek, és nem rezzennek össze semmire, legfeljebb csak egy rossz tőzsdehírré vagy adóellenőrzésre. Tehát – gondoljuk jó néhányan – annál inkább szükség van, volna közelmúltunk nagy, történelmi tényei mellett a kis emberi tények feltárására is. Minél több igazság felszínre hozására.

*A bemutatásra a Magyar Írószövetség Klubjában, 2002. június 12-én került sor.

Érteni vélem e könyv kiadóinak szándékát: ha az irodalom világa csak mellékcsatát ere volt is a mindent legázoló diktatúrának, a tényekkel való elszámolást itt is el kell végezni. Ráadásul semmi olyan nincs ebben a szembesülésben, amit ne lehetne kibírni, bár persze nem is könnyű. A legtöbb igazi költő számára múló láz volt ez az időszak, munkásságuk egészében felmérve maradandó, nagy tanulságokhoz jutottak hozzá tévedésük, sőt bukásuk árán. Tehát a maguk módján – legalább önmagukban (de hiszen sok-sok évtizedig nem is lehetett volna nyilvánosság előtt) – elítélték, művükből kitagadták pártos, agitatív írásait. A tehetségtelen versfaragók esetében pedig igazán nem megrázó az exhumálás, hiszen ténykedésük nem is az irodalom, hanem a történelem adaléka, ott kell jegyezni őket, ahol az agitprop funkcionáriusokat. A szembesülés a negyvenes-ötvenes évek pártköltészetével – gondoltam – inkább a történelemismeret elmélyítését szolgálja, mint az irodalmi köztudat formálását. Azt láttam eleve is, hogy tagadhatatlanul igazságtalanság éri a költőket, lévén, hogy az ő szennyesüket könnyebb antológiában kitergetni, mint a regény- és novellaírókét, avagy a kritikusokét, irodalomtudósokét, de hát a feltárást valahol el kell kezdeni, és nyilván majd e könyvet követi több másik, más műfajokból (a könyv utószavában L. Simon László kilátásba is helyezi a folytatást).

Amikor azonban már a kezemben volt a könyv, rájöttem, hogy nem ilyen egyszerű ez. Ha távol állt is a szerkesztőktől efféle szándék, mégis van valami pellengérjellege az antológiának. Ez nyilván kikerülhetetlen ennél a műfajnál. Szó sincs arról, mintha ez is annyira értetlen, kaján vállalkozás volna, amilyenre néhány éve Kolozsvárott volt példa, ahol a legjobb erdélyi költők egykori hódoló és agitatív verseit gyűjtötték egy csokorba az ottani fiatal írók, és *Udvari költészet* cím alatt közölték egy egyetemi lapban (Echinox). Buda Attila és L. Simon László a széles körű és alapos filológusi munkával, a közölt anyag történelmi háttérének megrajzolásával, a válogatás korrekt tárgyilagosságával egyértelművé tették, hogy közgondolkodásunk tisztulásához akarnak hozzájárulni e kínos könyvvel. Nem brahiból csinálták, bár nem bánják, ha botrányt vált ki. Számítaniuk kellett az itt szereplő, még köztünk élő költők és híveik haragjára, s ugyanígy a halott költők utódainak, híveinek felháborodására. Nem tudom, azzal számoltak-e, hogy kikerülhetetlenül kárörvendő elégtételül szolgál ez a könyv olyanoknak is, akik egyáltalán nem érdemlik meg morális pozíciófölényüket. Akik csak kicsinyes rosszindulatukhoz szereznek belőle muníciót. Ha nem számoltak is vele, most ezt is el kell viselniük.

A dacos, sértődött harag is baj, de még nagyobb baj az önelégült stigmatizálás, ha közéletünk tisztulása a cél. Mert e tisztulásnak csak egyik feltétele a velünk, nemzedékeinkkel, országunkkal történtek megismerése. A másik szükséges feltétele az ismeretek megértése volna. Kevés az olyan író, mint Tornai József, aki úgy beszél önvallomásaiban ez időbeli ártatlanságáról, hogy szerencséje volt, mert költői indulása kitolódott, következképpen ő nem írta meg azokat a verseket, amelyeket vele egyívású társai közül sokan megírtak. Lehet, hogy sietősebb indulás esetén megírta volna ő is, lehet, hogy nem. Mindenesetre ebben a visszafogott vélekedésben ott van a korszak ismerete, *megértett* ismerete. Nemes Nagy Ágnesre is hivatkozhatom, aki pedig szinte haláláig engesztelhetetlen haraggal fordult a pártos irodalom által kényeztetett és e kényeztetést szolgálókkal viszonzó népiek felé. E dühben ott volt persze saját, akkori kettőtört költői pályájának maró keserősége is. De halála előtt, 1990-ben, egy fontos nyilatkozatában (*A lélek nyugalmaért*. Kelevéz Ágnes interjúja, Jelenkor, 1995. május) elmondta, hogy nem tudta – egykori szimpátiája miatt – megbocsátani a népieknek, hogy elárulták, épp ők árulták el a népet. Ugyanakkor nagy lelki erővel és felülemelkedettséggel azt is kimondta Illyésék Rákosi-korszakbeli szerepével kapcsolatban, hogy majd meg kell vizsgálni, vajon akiket mézesmadzaggal és kényszerrel meg akart nyerni a hatalom, „ott mennyi mindennek álltak ellent, miközben mi mindennek nem álltunk ellent...”.

Az antológia erre a fajta történelmi rálátásra nem vezet rá, nem készíti az olvasót. Ezt tehát mindenkinek fakultative kell, kíváncsatos elvégeznie. Buda Attila előszava ugyan kitűnő vázlat

a korszak fő történelmi eseményeiről a Tildy-Csornoky- és a Rajk-üggyel a középpontban, a politikai közeget és hangnemet jól érzékelteti, de néhány utaláson túl nem foglalkozik azokkal az emberi helyzetekkel, amelyek az ördögi szolgálatba bevitték az érintett költőket, sem pedig azzal, hogy mikor, hogyan szöktek ki belőle a jobbak. Vagyis irodalomtörténeti szempontokat nem használ, egyetlen szerzőnél, Kónya Lajosnál utal Monostori Imre monográfiájára – amelyben egyébként a költő tehetségének elzüllesztését, elporladását lehet nyomon követni –, holott több irodalomtörténeti munka dolgozta már fel az antológia szereplői közül nem egynek a Rákosi-korszakbeli eltévelyedését, megbicsaklását, lavírozgatását, továbbá jócskán valának erről naplók, memoárok is. Buda Attila énnálam biztosan sokkal jobban számon tartja ezeket, hiszen egyike legjobb filológusainknak. A hiány azért is feltűnő, mert egy remek politikatörténetikorszak-bibliográfiát állított össze a kötet végére. Valamint azért is feltűnő, mert magához a versanyaghoz való viszonya merőben morális alapállású, tehát ítélező, ez pedig szükségessé tenné az efféle körütekintést. A morális ítéleteire még visszatérek, egyetértően is, vitázva is, előbb azonban a kötet által keltett összbenyomás jellemzését folytatom..

L. Simon László következetes tárgyilagossággal csakis tematikai szempontot vett figyelembe, amikor fejezetekre tagolta az anyagot, amelyet – ugyancsak illő tárgyilagossággal – korabeli antológiákból és kis részben lapokból, önálló kötetekből emelt ki. Így egymás mellé kerülnek versek és klapanciák. Holott a költőktől származó darabok csaknem mindig akkor is versek, ha nagyon rosszak, míg a buzgó dilettánsok szövegeivel nem is a bornírt agitáció a legfőbb baj, hanem nyomdafestéket nem tűrő színvonaluk. Ezzel persze nem azt akarom mondani, hogy a költők verseinek esetleges (egyébként nagyon ritka) széptani értéke bármiféle mentség a rossz ügy szolgálatára. Sőt: minél jobb a vers, annál becstelenebb lehet. És azt sem mondom, hogy L. Simon László szétválogathatta volna őket értékük szerint, hiszen, mint mondtam, itt a színvonal nem is releváns. Sőt, elismerem, hogy ez az összevegyítés minden elemzésnél ékebben mutatja meg, hogy hova, kik közé süllyedt a kényes igényű költő is, ha ezt a szolgálatot vállalta, vagy nem tért ki előle. Egyébként az egykori antológiákban és pódiumokon is vegyült a mezőny. Van azonban egy szükségszerű hátránya e szerkesztőelvnek: összemosza a versíráshoz való *indítékokat*. Azok, akik a háború előtt is mozgalmi költők voltak (Benjámin, Pákozdy, Kónya stb.), magától értetődő természetességgel kezdtek agitálni a háború után, s aztán már elkapta őket a gépszíj. A kollektivitás romantikájától, tömeghatásától begerjedt úriüük viszont (Somlyó György, Aczél Tamás, **Eörsi István**) számukra teljesen idegen közegbe vetették bele magukat, primer élményük nincs is a témáikról, Aczélnál például kalászbá szökken a mág, annyit tudnak a faluról, a gyárról, amennyit egy újságíró futtában felcsippent belőle. Bezzeg Illyés, Képes Géza, Csanádi Imre, Simon István mindig a lírai realizmus stíluskörébe tartozó versből indít, a tanulságot (Illyés) vagy a pártos üzenetet (a többi említett) csak később illesztik hozzá, vagyis ezek nélkül a kádenciák nélkül e verskezdetek érzékeny bő anyagú, jól megformázott – még ha ma divatjamúlt is az a poétika: igenis jól megformázott – életöröm-kitörések volnának, s ez akkor, a háborút túlélve az egész országnak alapérzése volt. Kollektív eufória, amely segített a folyton éhes embereknek eltakarítani a romokat, és igen, hadd mondjam ki komolyan: a hidakat felépíteni. Mert ez a hídépítés nemcsak ócska, kompromittált szimbóluma a pártos antológiaköltészetnek, hanem akkori életünk szinte megváltást hozó fordulata volt. Folytatva az indíttatások szerinti különbségtevést: Zelk Zoltánról, aki ihletetten szép verskezdeteit célzatos számításból, megadó szolgálatkészséggel elrontotta, vagyis a – mondjuk ki – link Zelk Zoltánról se felejtjük el, hogy Kassák köréből indult szocialista költőként. Nem állom meg, hogy ne idézzem a három kezdő szakaszt *A pártos éneke* című versből:

*Az égbolt jégmezőin
mezítelen futosnak:*

*költő vagy: hát ne szánnád
sorsát a csillagoknak?*

*Ne látnád a folyókat,
melyeknek fürge lába
széjjelroppan a tenger
babzó, vad fogsorában?*

*Ne ballanád a tölgyet:
kárálva sír az égre,
ha lombjai alá csap
az éj, e karmos vércse...*

Aztán persze jön a Párt propagálása meg az egoisták vitriolos kritikája. Szörnyű! S ez még nem is tartozik a leghírhedtebb Zelk-versek közé! Ugyanígy fáj az ember szíve a népi emelkedés liftjével érkező költősuhanok, Nagy László, Juhász Ferenc nyilvánvaló tehetségéért, amelyet, mint monília a gyümölcsfát, lepett el a hazug jelszavak fertőzete. Ők még az új életlehetőségektől szédültek meg, világhódító ambícióik voltak, viszont később Csoóri vagy Bihari Sándor bejelentkezésén az irodalomba már csak a kollektív pszichózis szegényes rajzolatát ismerni fel.

Nem azért igyekeztem e típusokban felvázolni az indítatások különbözőségét, mert mentségeket keresek az antológiában szereplőknek. Csupán jelezni akartam, hogy mi az, amit a tematikus szerkesztés szükségképpen elmos, holott – ismétlem – a korszak, az írói elbukások okainak megértéséhez csakis e motivációk felismerése révén jutunk el. Enélkül ez az antológia éppúgy a múlt demonizálását szolgálja, mint az elhallgatás. Egyébként ahhoz, hogy észleljük a különbségeket, észleljük esetlegesen e költők élethelyzetében a csapdát, nem kell enyhébben megítélnünk a szövegek vétkes cinkosságát a diktatúra bűneiben. Hiszen szerzőik közül azok, akik nem sokkal több felismerték szerepük ártalmasságát, rádöbrentek a hazugságokra, maguk is elborzadtak. Egyébként pedig épeszű ember nem is tudna felmentő ítéletet hozni, amikor e könyvet olvassa.

Buda Attila előszava nagyon jól definiálja borzadásunk mibenlétét. „Az utókor tárgyla-gosságra törekvő szemlélője számára – írja –, akár köztörténelmet, akár egyes emberek életút-ját vizsgálja, a legszembetűnőbb és legnehezebben elfogadható az a terror, az az erőorientált, ellenségkereső indulat, amely ezekben az években a társadalmi, politikai kulturális változások állandósuló kísérője volt.” Az ő ítélete a diktatúra művész kiszolgálóival szemben nem enyhébb, mint a hóhérokkal szemben, mert cinkosnak látja őket a terrorban. Nem tesz különbséget tevőleges bűn és morális bűn között, a morális cinkosságon belül pedig nem tesz különbséget stréber agitációs versek és agitáció céljára felhasználált, de eredetileg személyes érzést, háború utáni reményt megszólaltató versek között. Ugyanakkor nem teljesen rugalmatlan: „A kor felszínén maradt és szerepet vállalt s kapott íróinak jóhiszeműsége csak addig fogadható el, amíg nemet mondtak az 1945 előtti társadalmi berendezkedésre. Ezt egyébként annál könnyebben megtehették, mert egybeesett egyéni ambícióikkal.” Ez a mondat már nyit az okok keresése felé, ám az „egyéni ambíció” elég ridegen hangzik. Úgy hangzik, mintha a '45 előtti társadalmi berendezkedés elutasítása csak azok részéről volna egészen etikus, akik nem nyerne semmit az újjal. A szegénységből érkezők részéről pedig csak pusztá érdek. Buda Attilát láthatólag nem érintette meg az a hatalmas dráma, amely a szóban forgó évtizedben nemcsak az itt szereplő költők jobb részében, hanem minden eszközül használt, bemocskolt emberben lezajlott, ráébredve, hogy legkülönb vágynál, hiteinél fogva rángatták bele az égbekiáltó bűnbe, gyalázatosá tették, holott csak kicsit hülye volt, kicsit aljas volt.

Hogy mindarról, amit e könyv felkavar, mennyire nem egyszerű számot adni, azzal is szemléltetem, hogy mindazonáltal Buda Attila indulatát jogosnak tartom, hiszen a magyar irodalomnak ennyire torz korszaka soha nem volt még. Az általa felvázolt komor történelmi háttér előtt egyenesen bősztő a hol giccses, hol infantilis lelkendezés, ez önmagában is megalapozza a szigort. Ám ez az utókor szigora. Az persze kérdés, hogy oly feddhetetlen-e ez az utókor, nem íródnak-e most is olyan szövegek, teszem azt, publicisztikák, amelyek az ötven év múlva esedékes utókort fogják elborzasztani. Hiszen a szellem bűnei nem korlátozódnak a proletárdiktatúrával való kollaborációra, másféle megjelenési formái is vannak az ördögnek. Mondom, kérdés. De vissza az ötvenes évekhez! Mint valamelyest részese, ismerője annak a világnak, annak a tömegpszichózisnak, jelentőségük van számomra az árnyalatnyi különbségeknek is, s különösen annak, hogy ki miként folytatta pályáját, megtagadta-e ördögtől fogant írásait. Buda Attila azt írja: „S bár voltak, akik szembefordultak korábbi alkotásaikkal, ami persze csak Sztálin halála után volt lehetséges, és megpróbálták helyreütni a korábbiakat, azért a halottakat senki sem tudta feltámasztani...” A diktatúra irodalmának és erőszakszervezeteinek felelősségét összevonni – igazi filosz túlbecsülése az írott szónak. Azt azonban lényeglátóan emeli ki, és az egész kötetnek talán a legfontosabb tanulsága, hogy a SZAVAK döbbenetesen nagy, mágikus erejét lehetett felhasználni a tömegpszichózis felgerjesztéséhez, s a hisztéria függőnye mögött végezhettek el Rákosiék a totális hatalom megragadásához szükséges pusztítást. (A másik, ugyanilyen hatékony eszköz a közvélemény kézben tartására a FÉLELEM volt, amely viszont azokat tartotta féken, akikre a pszichózis nem hatott.)

Ha nagyon sokat, nagyon lelkesen mondják, hogy „szabad hazánk”, ha minduntalan elnyert szabadságunkat ünneplik vagy védelmezik, tömegekbe lehet belesulykolni, hogy lám, végre szabadok. Hogy a *szabadság* szó ezúttal is szabadságot jelent, s nem a szöges ellentétét. „A magyar demokrácia természetesen békét akar – idézi Buda Attila Rákositól –, de egy fegyvertelen ország egyenesen bátorítás az imperialisták számára, s arra, hogy hazánk függetlenségét és önállóságát veszélyeztessék.” Függetlenség?! Önállóság?! De már előbb: demokrácia? Micsoda erejük van a szavaknak, ha annyira sikerül eltépni őket jelentésüktől, mint a proletárdiktatúra és népi demokrácia esetében! „A szabadságot, / mely kitárja / a kommunizmus útjait. / A diktatúrát, / mely úgy ível / biztos jövőnkbe, mint a híd.” Mármost ezeket őrzí meg a nép most már örökké. Ezt történetesen Somlyó György írta, aki nem sokkal előbb Párizsból érkezett haza. A békeharc ehhez képest igen könnyen besulykolható fogalomzavar volt. Gondolom, korosztályomból elég sokan szavaltuk iskolai ünnepélyeken Devecseri Gábor brutális biztatását: „A béke katonája, / ki fegyverét bemártja / az álnok oldalába, / nem kíméli a vért.” (Egyébként a békeharc és az internacionalizmus témájában már egyöntetűen, szürkén diletáns versek születtek, költőktől is.)

Giccses MOSZFILM-produkciónak látszik az antológiából az egész évtized. S akkor is csak ez a giccs volt látható az akkori – ma hogy is szoktuk mondani? – médiában, a média teljességében, és minden más illegális, titkos tudás volt, ha volt.

Életünk szégyene lett ez a korszak, de mégsem mindegy, hogy ki hogyan keveredett ki belőle, hogyan kінlődta meg visszavonhatatlanul megtörtént bűnbeesését. Ha a „Pártom, te kardos angyalom” kompromittálódásán nem sokat változtat is, hogy ezt a megszólítást Nagy László mint NÉKOSZ-os a Nemzeti Parasztpártnak címezte, valódi tárgyilagosság esetén azt már nem lehetséges figyelmen kívül hagyni, hogy (többféle forrásból tudhatóan) 1951–1952-ben válságba került: „Fáj a gyomrom. Idegzetem megrendült, baljós gondolataim kerekedtek. Kezdetben naivan hittem, hogy bennem a hiba, s kiderült, hogy kint, a valóságban. Kezdetben mégis nem a felső vezetést hibáztattam, nem hihettem, hogy elárulva a forradalom, ami életemet ifjúságomban. Jártam szülőhelyemre, vártak panasszal, észbontóan tragikomikus helyzetet láttam, meggyalázott embereket láttam és néptől idegen erőket. Az '56-os nemzeti tragédia ekkor

kezdődött." Viszont a tárgyilagosság arra is kötelez, hogy hozzátegyem: mégis megírta 1953-ban Sztálint sirató versét. Erre a tényre Görömbei András sem talál magyarázatot Nagy László-monográfiájában. Én is csak adalékol emlitem ahhoz, hogy mennyi rejtély van e látszatra könnyen megítélhető korban.

S ha már '56-ról az imént szó került: Zelk Zoltán ült, Bihari Sándor ült, **Eörsi István** ült a forradalom után. Talán ez is felfogható szakításnak pártköltő-éveikkel.

Kérdéses, hogy elfogadható-e jóvátételnek az önkritika olyan közvetett formája, mellyel legfeltűnőbbben Juhász Ferenc és Nagy László élt, tudniillik az, hogy egy-egy vonalas versrészletet átirtak későbbi köteteikben. Arra hajlok, hogy ezzel többet ártottak maguknak és az igazságnak, mint használtak. Ámbár megfontolandó, hogy akkoriban és a Kádár-korszak elején vajon vállalhattak-e ennél szókimondóbb formát múltjuk megtagadására. Később, mint szó volt róla, Nagy László nyílt beszéddel is megtette ezt.

Mindahhoz, amiről e gondolatmenet során szó esett, megdöbbentő kontrasztanyagot őrzött emlékezetem, s most mind az antológiába foglalt vádhoz, mind pedig a magam sorsokban kutakodó morális közelítésmódjához cáfolatul is, igazolásul is ideidézem. Székely János önvalomása 1991-ben íródott, és 1994-ben jelent meg az Árkusban, eléggé elrejtve, holott minden bizonnyal alapvető fontosságú írásról van szó. Címe: *A büntudat természetrajza*. Székely János köztudottan középosztálybeli volt, Ottlik cőger-iskolájából került ki, Kant híveként mélyen lenézte nemhogy a marxizmust, egyenesen Hegelt is, tehát nem begerjedésből, nem megszádul-ten, hanem tiszta tudattal, utálkozva engedte magát a politikától behálózni, személy szerint néhány jóakarójától, például Hajdú Győzőtől, aki a nagy tehetségű fiatalembernek méltó munkát akart juttatni. Így aztán ha a Pártba nem is, valami ifjúsági fiókszervezetébe belépett, Sztálin halálakor verset írt. „Gazember” lett – ő mondja így. Akkora büntudat élt benne emiatt, hogy a tiszta (szellemi, közéleti) erkölcs diadalát jelentő művei megírásával sem tudott megszabadulni tőle. Pedig magánerkölcs szempontjából feddhetetlen dolgot művelt megalkuvásai zömével. Az apját mentette, sikerrel, akinek nem kellett politikai fogolyként letölteni a nyolcévi börtönt, húsz hónap után szabadult. „Ez így történt, kérem, hogy mégiscsak kiszabadítottam apámat. A hitványsággal, gazemberséggel; olyan áron, hogy hazug verseket írtam, jobb meggyőződésem ellenére belekeveredtem a politikába... bánom ugyan, már akkor is bántam, de megbánni sohasem fogom...” Nos, Székely János, aki annyira képtelen volt túltenni magát e szegyeenen, hogy emiatt soha, semmilyen díjat nem fogadott el, a Kossuth-díjat sem, amelyet pedig Antall József neki akart adni először az erdélyi írók közül, ez a túlzott morális érzékenységben szenvedő ember, akinek példáját nem is lehet követelményül állítani megviselt generációink elé, mégiscsak azt írja: „Amikor ártatlanok akarnak büntudatot kelteni bennem a történelem elmúlt fél évszázadáért, hát csak nyelek egyet, s azzal mentegetőzőm, hogy mindig kényszerített voltam, sohasem kényszerítő.”

Persze, mint előre jeleztem, e mondat igazolja is distinkcióimat, meg cáfolja is. Hiszen a magyarországi negyvenes-ötvenes évek pártos verseit nem félelemből, nem közvetlen kényszerből írták meg. Rádásul Székely János konfessziója nagyon is felhívja a figyelmet arra, hogy a mi íróink ilyet azért nem írtak. Az utókor sommás ítélezőinek mégis figyelmébe ajánlanám.

Mit tehetnék még az igazságért? Bevallom, hogy 1949-ben, nyolcéves koromban írt első versem így kezdődött: „Medvetalpon jár az éjjel, / Hold apó pipázik, / Kislányka az ágyban alszik, / Pionírokról álmodik.” S egy év múlva, kilencévesen elbeszélő költeményt írtam hangsúlyos, tizenkét szótagos, keresztrimes formában Koreáról. Ha valaki azt hinné, hogy ez csak amolyan mőrikálás, téved. Életemben először mondom ki. (*Korona Kiadó, 2002*)